Zepeczaner Jenő

SZÉKELYFÖLDI CÉHPECSÉTEK

Székelyföldön a 15. században nyolc székely mezőváros – egyben vásáros hely – volt. Ezek közül, státusuk első említése sorrendjében a következők voltak a céhes városok: Székelyvásárhely [Marosvásárhely] (1409), Kézdivásárhely (1427) és Udvarhely (1485). A három jelentősebb kézműipari központ még a kora újkorban is ez a három település. „Székelyföld városai közül Udvarhely és Marosvásárhely versenyeztek az elsőségért, bár jelentőségük inkább vidéki jellegű volt. A századok folyamán, főként a fejedelmi korban az iparűzésnek is nevezetes gócpontjai lettek" – írta Szádeczky Lajos.[1] Azonban, ha volt is ilyen verseny, nagyon egyenlőtlen volt – Marosvásárhely javára. Marosvásárhely már 1616-ban elérte a városfejlődés legmagasabb rangját, mint szabad királyi város, Székelyudvarhely a korabeli besorolás szerint csak „királyi mezőváros" lett, 1589-ben taxális helyként említik. A mezőváros (oppidum) kiváltságokkal rendelkező, falusias jellegű vásáros hely. A „királyi, vagy kiváltságos mezőváros" előnyösebb helyzetben volt, kiváltságai kedvezőbb adózási, jogszolgáltatási helyzetet biztosítottak a lakosság számára, nem volt alárendelve a széknek. A taxás város egy összegben fizette adóját, amit saját eszközeivel gyűjtött be. Az 1848. évi forradalom előtt az Erdélyi Nagyfejedelemség városait négy osztályba sorolták, a Székelyföld városai ezekbe a következőképpen illeszkedtek:[2]

– Szabad királyi város volt Marosvásárhely.

– Taxás helység Bereck, Csíkszereda, Illyefalva, Kézdivásárhely, Oláhfalu („mely csakugyan falu"), Sepsiszentgyörgy, Székelyudvarhely.

– Mezőváros Felvinc, Gyergyószentmiklós, Szitáskeresztúr (Székelykeresztúr).

A kézműves mesterek céhekbe szerveződése a 16. század második felében, a székely társadalom gyökeres átalakulásának évtizedeiben gyorsult fel. Kivételt csak Marosvásárhely képezett, ahol már korábban, a 15. század második felében elindult ez a folyamat. Nehéz megállapítani minden esetben a céhek működésének kezdetét és folytonosságát. Ezt megnehezítik a töredékesen fennmaradt céhlevéltárak. A magyarországi céhes kézműipar forrásanyagának kataszterében[3] – érthető okokból – alulreprezentáltak az erdélyi céhek.

1. táblázat Céhalakulások Székelyföldön[4]

ALAKULÁS ÉVE	VÁROS	CÉH	Ismert pecsétnyomó vagy lenyomat
1487	Mv	varga és szabó céh első említése	
1493	Mv	mészáros[5]	++
1513	Mv	szűcs	++
1514	Mv	szabó	++
1519	Mv	mészáros, szűcs, kovács, takács, gyapjúszövő, szíjgyártó, nyerges, szántó és varga céhek említése	
1537	Mv	szíjgyártó	+
1572	Szu	fazekas	+
1572	Kv	tímár	++
1577	Szu	varga	
1579	Szu	szűcs	

[1] SZÁDECZKY Lajos 1913, 20.

[2] KŐVÁRY László 1847, 166-167.

[3] ÉRI István – NAGY Lajos – NAGYBÁKAY Péter 1975.

[4] Bónis Anna, Incze László és Pál-Antal Sándor idézett tanulmányai adatainak felhasználásával készült. Megjegyzendő, hogy a céhalakulásokról, közös céhekről, a szétváló céhekről ismereteink nem teljesek! Adataink pontosításra és kiegészítésre szorulnak.

[5] Pál-Antal Sándor egy elveszett mészáros pecsétnyomót ismertet egy rajz alapján, egy másikat a Magyar Mezőgazdasági Múzeum gyűjteményében őriznek. (Lásd: TAKÁTS Rózsa 2011.) Az ezüst pecsétlap 2 mm vastag, d = 34 mm. Felirata: SIGILLUM CAEHE LANIONUM CIVITATIS MARASVASARHELY 1782. „A pecsét közepét a magyar típusú szarvasmarha szemből ábrázolt feje uralja, három oldalról a mészáros eszközei, a bárd és a kések. Itt a még elkülönületlen vágásra utal a pecsét felső részén látható juh alakja."

ALAKULÁS ÉVE	VÁROS	CÉH	Ismert pecsétnyomó vagy lenyomat
1579	Mv	kötélverő	
1581	Mv	lakatos	+
1584	Mv	tímár-varga	++
1584	Szu	tímár-varga	+
1591	Mv	borbély	++
1601	Mv	kerekes	
1606	Szu	szűcs ♦ szabók	+
1607	Mv	asztalos-kádár-pajzsos-kerekes	
1613	Szu	lakatos-kardcsiszár	
1615	Mv	pajzsos-csiszár-tímár-nyerges-szíjgyártó-lakatos	
1616	Mv	◊ kádárok	
1619	Mv	fazekas	
1629	Mv	csizmadia	+++
1628	Szu	◊ szabó	+
1629	Mv	késes	
1630	Szu	mészáros	+
1632	Mv	ötvös	+
1635	Szu	◊ csizmadia	++
1637	Mv	gombkötő	+
1639	Kv	csizmadia	+
1640	Mv	◊ kerékgyártó	++
1641	Mv	kovács	
1649	Kv	szűcs	+
1649	Kv	fazekas	
1649	Csíkszereda	varga-tímár- o 1655	
1657	Mv	◊ asztalos	++
1657	Mv	erszényes-süveges	
1657	Mv	kalandos (Boldogasszony)	
1670	Mv	gombkötő	
1683	Szu	kalmár-boltos	
1709	Gyergyószentmiklós	Tímár Társulat (örmény)	
1779	Szu	asztalos	++
1779	Szu	szíjgyártó	++
1779	Szu	fésűs	+
1783	Mv	fésűs	+
1803	Szu	kalapos	++
1808	Sepsiszentgyörgy	csizmadia	+
1809	Kv	mészáros	+
1813	Kv	szíjgyártó	
1818	Mv	ács	+
1819	Szu	◊ kordványos	+
1823	Sepsiszentgyörgy	varga-tímár	
1833	Mv	kőműves	+
1844	Kv	üstgyártó	
	Mv	német cipész	+
1844	Kv	üstgyártó	+
1846	Kv	asztalos	
1853	Barót	csizmadia	+
1860	Székelykeresztúr	ipartársulat	++
	Gyergyószentmiklós	csizmadia	+
1863	Szu	cipész	+

Kv = Kézdivásárhely, Mv = Marosvásárhely (1616 előtt Székelyvásárhely), Szu = Székelyudvarhely.

csatlakozik = ♦
kiválnak = ◊

közös céh = •
megszűnik = o

Még a 19. második felében, a kiegyezés után is az ipar fejletlenségéről panaszkodnak a korabeli szerzők. Kevés a vállalkozó, alacsony szintű a termelés: „Az ipar Udvarhelyszék területén középszerű fejlettséget mutat, és nem eléggé jellemző, mert a mesteremberek nem ismerik a célszerű munkafelosztást és kézi gyorsaságot, és így keveset végezvén, keveset is keresnek”[6]. Ugyanakkor érzékelve az ipar hiányát, a kézműipar sorvadását a megye monográfusa nosztalgiával eleveníti fel, hogy: „a régi időkben e megye [Udvarhely vármegye] székhelyén az iparnak igen sok féle ágát űzték, mi számos céh is igazol”[7].

2. táblázat Ipartársulatok, melyek a céhek felszámolása után alakultak (1879)[8]

Székelyföldi városok	Iparosok és kereskedők aránya a lakossághoz viszonyítva (%)	Ipartársulatok száma	Tagok száma	Alaptőke (Ft)
Csíkszereda	8,91	2	86	752
Kézdivásárhely	28,15	13	313	5 011
Marosvásárhely	25,04	20	572	2 835
Székelykeresztúr		2	80	300
Székelyudvarhely	23,42	13	578	37 064
Sepsiszentgyörgy	14,01	5	230	2 689
Összesen:		55	1 859	48 654
Iparosok összlétszáma a Székelyföldön	13 027			

A Székelyudvarhely mezővárosban alapított céhről az első biztos adat a fazakas céh kiváltságlevele. Báthori Gábor fejedelem Nagyszebenben 1613. június 14-én kiadott, pergamenre írt, függőpecséttel ellátott kiváltságlevelében[9] átírja és megerősíti a fazakas céh (confraternitate figulorum) 1572-ben szerzett levelét, amelyet Udvarhely város bírája és esküdtjei adtak ki. „Az fazakasok 1572-dik esztendőben 24-a Junii költ a városi biráknak artikulossaikot bemutatván, azoktól helyben hagyattak, azután 1613. esztendőben Bethlen Gábor és 1643-dikban nagyobb Rákóczy György fejedelemtől confirmáltattak; ezeknek erejek a városban és városon kívül egy mérföldig szolgál.”[10] Szabályzatukat 1612-ben Marosvásárhely város fazakasai is átveszik. A széki törvénykezési jegyzőkönyvben 1589. június 21-én említették Bécsi Simon varga céhmestert,[11] 1590. január 5-én pedig Szőcs Pál udvarhelyi céhmestert.

Bethlen Gábor 1628. január 14-én Fogarason, szentdemeteri Balássi Ferenc főlovászmesteréhez és Udvarhelyszék főkapitányához írt rendeletében tizenhárom székelyudvarhelyi *céh*et említ: kalmárság, kerekesek, kötélverők, szíjgyártók, kovácsok, lakatosok, mészárosok, vargák, tímárok, szűrtakácsok, posztócsinálók, szűcsök, rézmívesek, fazekasok, takácsok.[12] Lakatos István 1701-ben a város leírásában megjegyzi: „A város lakosainak zöme iparos, kisebb számban akadnak földművesek, vannak kereskedők is. Mindannyian két társadalmi osztályba sorolnak: egyesek ugyanis nemesi vagy lófői rangot viselnek, és fegyverrel szolgálják az országot, mint a zászlóaljakba osztott székely nemesek, s a föld- és háztulajdonos nemes emberek. Mások viszont polgárok, akik kötelesek a várnak bizonyos terheit viselni, de egyben királyi meghívottak, és meg kell jelenniük annak rendje és módja szerint az országgyűléseken”.[13]

Székelyudvarhelyen 1820-ban jegyezték fel: „Vagynak a városon nagyobb kereskedőboltok 5, apróbb boltok 22, vasáruló boltok 2, borbélyműhely 2, Mesteremberek többnyire lakosai, kiknek vagynak céhái: 1-o. csizmadia, 2-o. talpkészítő tímár, 3-o. kordovány készítő tímár, 4-o. szabó, 5-o. szőts, 6-o. kalapos, 7-o. kovács, lakatos, 8-o. szígyártó, 9-o. kőmíves, 10-o. mészáros céhok, 11-o. két szappanyfőző, 12-o. egy takács és 13-o. sok ács mesteremberek, 14-o. serfőző három”. Ugyanakkor Kézdivásárhelyen: „Emellett vagynak ezen helységben céhok, úgymint: csizmadia-, tímár-, szőcs-, szígyártó-, fazakas- és mészároscéh. …Úgyhogy összesen ezen helységbe tanáltatnak 300 mesteremberek”[14].

Székelyudvarhely város kézműiparát a református kollégium professzora, Szigethy Gyula Mihály is megemlíti a város leírásában: „A mesterségek e Városban is nagy szorgalommal folytattatnak: a Fazekasok, Tímár-Vargák, Szabók, Szűtsök, Tsíszárok, Lakatosok, Csizmadiák, Mészárosok által ezeknek a Czéhek a következendő rendei állíttatott – fel, s Fejedelmi Privilégiummal megis erősíttetett, – a Fazekasok Czéhe 1572-be, Tímár-, Varga-Czéh 1584-ben, a Szabó, Szűts, Lakatos, Csíszár-Czéhek 1613-ba, a Szűtsök

[6] SZOMBATHY Ignác 1874, 15–16.
[7] BARABÁS Endre 1904, 35.
[8] KOZMA Ferenc 1879, 309–310, 316.
[9] CsÁL, Fond 249, 24, 36.
[10] SZELES János – SZÁJDEL János 1898.
[11] „Beczj Simon, magister sutorum ceharum” (*SzOkl Ús*, I, 1983, 80).
[12] *SzOkl*, VI, 79–80.
[13] LAKATOS István 1990, 9.
[14] *UhszPv 1820,* 158.

elválva a Szabóktól különös Czéhet állítottak-fel 1628-ba, a Mészárosok Czéhe 1630-ba, a Csizmadia-Czéh 1635-be, később időben állíttatott-fel a Kalapos- és Szappanyos-Czéh. Sok mesterségek híjával van még e város, mert nincs benne Rész-, Ezüst-, Arany-míves, nincs Gombkötő egynél több. Vagynak Fésű-csinálók, Asztalosok és legújabban telepedett ide két Takáts, kiknek sok munkájok jár, …A Kalmárok 's Botosok [boltosok] társasága kezdődött 1683-ban".[15]

Annak ellenére, hogy a céhtörténeti kutatások már a céhek megszűnésével egyidőben elkezdődtek Erdélyben is, a tárgyi emlékek, de főleg a levéltárakban őrzött források nagy része nincs feltárva, közölve. A céhtörténetírás kezdő lépését a tárgyi emlékek közlése képezi: „különös jelentőségre tarthat számot az eszköztörténet szempontjából a kézműves iparok tárgyi céhemlékei, elsősorban a céhpecsétek és behívótáblák, de a céhek edényei, zászlói és ládái is, mert valamennyin a céh jelvényét, címerét ábrázolták. ...a tárgyi emlékeken megjelenített céhjelvények, amelyek sokszor szigorú heraldikai értelemben is címereknek tekinthetők, túlnyomó többségükben a mesterség legjellegzetesebb szerszámait örökítették meg, az ugyancsak elég gyakran előforduló tipikus termék vagy védőszent ábrázolása mellett. A képekben és szimbólumokban gondolkodó írástudatlan középkor szellemében fakad a vizuális hatást kiváltó jelvények, címerek használata".[16] A céhek nemcsak a termelést szabályozták, közösségi tudattal rendelkező zárt emberi közösségek is voltak, amelyekbe bejutni csak beleszületéssel vagy egyre szigorodó „próbák" letételével lehetett. „A mi-tudat kivetülése s annak erősítője a *rítusok, szimbólumok, jelvények,* általában a kidolgozott formák sokasága. A céhnek volt – hosszú időn át – védőszentje , zászlója, ládája, pecsétnyomója, céhbe hívó táblája, jelvénye, amelyek mind jelképekként munkálták a sajátos különállásban való együvé tartozást."[17]

A céhek tárgyi hagyatékában nagy jelentősége van a céhpecsétek céhtörténeti, címertani, pecséttörténeti, epigráfiai és művelődéstörténeti szempontból való tanulmányozásának. A céhek története tulajdonképpen a kézműipar története az elmúlt századokban.

A székelyföldi céhpecséteken és más céhemlékeken is a nyugati világban megszokott szerszámok és termékek jelentek meg, sokszor sajátos, helyi megfogalmazásban. A helyi céhszimbólumok kompozíciója a nemesi címerekből ismert szabályok alapján történt, csak itt rendszerint a pecsétek sajátosságából következően hiányzanak a színek és fémek. Az iratokban a céhek nevének állandó jelzője a *nemes* vagy *becsületes* szavak voltak, erre jogot tarthattak a sokszor személyükben is nemes mesterek, mert a céhek is adománylevéllel és kiváltságokkal rendelkeztek, sőt van rá példa, hogy az uralkodók címert is adományoztak. A céhcímerek annyira közkedveltté váltak, hogy más tárgyakon, például a székely kapukon is megjelentek: „A felső rozetta helyét néha címer, néha mesterségi jelvények, illetve eszközök képei foglalják el. Így Udvarhelyt egy kapun tímár-eszközök, másikon szabó-ollók és vasalók láthatók"[18]. A szabócímeres kapu sorsa ismeretlen, társa a múzeum tulajdonába került, és az Orbán Balázs sírjához vezető, szejkefürdői székelykapu-sorban látható. A kaput 1853. október 27-én állíttatta Tamás Lajos és Laiber Anna.

A marosvásárhelyi[19] és kézdivásárhelyi[20] céhemlékek (elsősorban a céhpecsétek és a behívótáblák) ismertek a szakirodalomban. A székelyudvarhelyi céhek tárgyi emlékei, melyeket a Haáz Rezső Múzeum őriz, nagyobb részükben ismeretlenek, ezért az itteni pecséteket ismertetem részletesebben. A megőrzött céhemlékeket az „Ipartársulat (céhek)" adta át a múzeumnak 1952. április 29-én. A városban, magánszemélyek őrzésében maradt tárgyakat és iratokat nagyrészt Olsvainé dr. Tamás Margit – a város céhtörténetének legjobb ismerője – gyűjtötte be, a céhlevéltár leltárát Ferenczi Géza múzeumigazgató készítette el 1966-ban. Később a székelyudvarhelyi múzeumot kötelezték,[21] hogy teljes levéltárát átadja a csíkszeredai állami levéltárnak. Jelenleg ott a fond neve *A Székelyudvarhelyi Múzeum gyűjteménye* (CsÁL, Fond 249), és összesen 2042 arhivisztikai egységnyi iratot tartalmaz.[22]

A pecsétnyomók, pecsétek használata egyidős a céhes írásbeliséggel. Kezdetben, alapításakor nem minden céhnek volt pecsétnyomója. Kiadványaik hitelesítésére elöljáróik a személyes pecsétjeiket vagy a városi tanácsét használták.

III. Károly 1732. április 19-i utasítása szabályozta a céhek irathasználatát: „Tartozik a céh azon személynek, aki egy helyről más helyre szándékozik [menni], a céh ládájába bétett leveleinek hiteles mását, elkerülhetetlen büntetés terhe alatt, nem többször, hanem csak egyszer (kivéve aztat, ha véletlenül, s nem gondviseletlensége miatt levelei elkárosodtak volna, elegendőképpen megmutatván azt, újat méltán kérhet), maga mesterének és céhmesterének neve felírása és pecsétjei alatt kiadni".[23] A rendelkezés korlátozó jellegű volt: „A mesterségek között való egyet-

[15] SZIGETHY Gyula Mihály 1828, 1755.
[16] NAGYBÁKAY Péter 1967, 171.
[17] IMREH István 1983, 375.
[18] HUSZKA József 1895, 18.
[19] BÓNIS Johanna 1997; BÓNIS Johanna 1998; BÓNIS Johanna 2001; PÁL-ANTAL Sándor 2003; PÁL-ANTAL Sándor 2004.
[20] INCZE László 1975.
[21] 472/1971. sz. Államtanácsi Határozat.
[22] BOAR, Liviu – ZEPECZANER, Eugen 1984.
[23] Idézve lásd: PÁL-ANTAL Sándor 2003, 437–438.

értés, vagyis correspondentia egészen eltöröltetik, ...tehát a levelek nem másképpen, hanem a helységnek magisztrátusa által, ki is a dolgoknak mivoltát jól megvizsgálja, maga subscriptioja és pecsétje alatt küldettessenek"[24]. A nem engedélyezett levelezésért 200 imperialis (birodalmi) tallér[25] büntetést helyeznek kilátásba, ami óriási összeg volt. A rendelet megszegőitől visszavonták a pecsétőrzési jogot, és azt a tanácsra vagy annak megbízottjára bízták.

A pecsétnyomók elkészítése rendszerint az ötvösök feladata volt. Vidéken, kis városokban kevésbé képzett fémiparosok is véstek tipariumot, de ezek kevésbé szépek, kompozíciójuk és vési technikájuk sokkal gyengébb, provinciálisabb. A pecsétkészítők külön csoportja volt a vándor vésnököké.[26]

Következzenek az egyes részletezett céhemlékek:

SZÉKELYUDVARHELY

ASZTALOS CÉH pecsétnyomója[27] nem maradt fenn, ellenben egy olyan egyedi tárgyat őrzött meg az ipartársulat (Asztalos-, lakatos- és építő ipartársulat), amilyennel máshol nem találkoztam. Méretei: hosszúsága 68 mm, szélessége 20 mm, teljes magassága 31 mm. Az ólomból készült, sarkainál lekerekített téglatest alakú, tölgyfa nyelű pecsétnyomó felirata egyetlen szó: REMEK. Az m és e betű régies ikerbetű. A szó elején és végén egy-egy virág (tulipán?) díszíti a feliratot.

Az asztalos céh pecsétjének lenyomata az Asztalos Ipartársulat 1860-ban összeállított szabályzatában[28] maradt fenn. A 78. §. leírja a régi céhpecsétet, amely továbbra is használatban maradt. Körirata: SIGILLUM CEHE MENSARIONUM IN CIVITATI VDVARHEL ANNO 1779. Az évszám a céh alapítási éve. A pecsétmezőben a céhet szimbolizáló szerszámokat, egy gyalut és fölötte egymásra fektetett vinklit és cirkalomot ábrázolt az ismeretlen vésnök, mindezt leveles indák veszik körül. A lenyomat átmérője 38 mm. Az ipartársulat 1892-ben megszavazott alapszabályai nem emlékeztek meg a testület pecsétjéről, de a 18. §. felsorolja a társulati zászlót és egy iránytartó ládát, mint a társulat vagyontárgyait.

CIPÉSZ IPARTÁRSULAT. A cipészek 1863-ban váltak ki a csizmadia céhből. Az 1865-ben írásba rögzített szabályzatuk[29] 77. §-a szerint: „Iratok a Társulati petséttel együtt átalában a Ládába zárva az első elnök főgondozása alatt biztos helyen tartatnak".

A 78. §. szerint: „Társulati petsét. Társulatunknak egy következő köriratú pecsétje van: „A Sz. Udvarhely városi czipész társulat pecsétje 1865".

A cipész „céh" egy másik, német feliratú pecsétjének pecsétviasz lenyomata is ismert: SZ:UDVARHELYER. SCHUHMACHER. ZUNFT * Ezt az 1865 évszám egészít ki, amely megmagyarázza a német nyelvű feliratot. A pecsétmező közepén egy balra forduló magyar csizma van, melyet két ágaskodó oroszlán tart. Az oroszlánok egy ötágú koronát emelnek a csizma fölé. A címer képet két oldalán egy-egy leveles ág fogja közre.[30]

Egy másik pecsét lenyomata is ismert 1900-ból: A kör alakú vörös viasz lenyomat átmérője 34 mm. Kettős koncentrikus körben felirata: CZIPÉSZ IPAR TÁRSULAT * UDVARHELY * Középen egy jobbra forduló magas szárú cipő látható.

Az 1925-ben megjelent alapszabály[31] 18. §-a szerint: „A társulat vagyonát képezi egy iránytartó cserefa láda, egy használt társulati zászló, egy fatábla, társulati pecsétnyomó".

Cipész mester pecsétnyomója. GAGYI feliratú réz pecsétnyomó Gagyi Gyula (1899, Segesvár – 1954, Székelyudvarhely) cipészmester tulajdona volt. Segesváron szász mesternél és Székelyudvarhelyen Felméri Józsefnél töltötte inas és legény éveit. Segesváron, a Bajor utcában nyitott üzletet. Vállalkozóként viszonteladóknak dolgozott. A 2. bécsi döntés éjszakáján Székelyudvarhelyre menekült, ahol új műhelyt nyitott, a Kőkereszt téren. A kisiparosok felszámolásakor vesztette el műhelyét.

CSIZMADIA CÉH pecsétnyomója. Kör alakú, vörösréz pecsétnyomó, átmérője 37 mm, vastagsága 6 mm. A vésetet hordozó vörösréz lapot egy vastagabb sárgaréz lemezre forrasztották, amelybe egymástól egyenlő távolságban három lyukat fúrtak a nyél vagy – mint a szabó pecsétnyomó esetében – egy rövid henger felerősítésére. A pecsétmezőben stilizált késő barokk pajzson középen a csizmadiák névadó terméke, egy jobbra forduló, oldalán varrott, sarkos csizma látható. Tőle jobbra egy csuklóban lemetszett jobb kéz mustrát (bőr puhítására, simítására szolgáló fémszerszám) tart. Baloldalon egy bicskia (oszmán-török eredetű, félhold alakú bőrvágó szerszám) látható. A pajzs felső részén, a csizma két oldalán 1635-es évszám, a céh privilégiumánk kelte látható. A pecsét peremén négy gyönggyel részekre osztott stilizált koszorú fut körbe, ezen belül két koncentrikus kör zárja közre a feliratot: SIGILL[UM] . CEHE . CVTVRNIFICUM . SICULICA[LIS] VDVARHELI . A szép, jó vésőmester kezéből kikerülő pecsétnyomó a 19. század elején készülhetett.

Az „új iparrend" nyomán, az 1860 után átalakuló (visszaszoruló) céhek új rendszabályokat készítettek, így a csizmadiák is. A *Rendszabályok A Székely Udvarhely városi Csizmadia Czéh részére*[32] 78. §-ában említett pecsétnyomó megegyezik a fentivel. Tehát a céh a megváltozott jogi feltételek között is tovább használta, ami jellemző a céhes hagyományok szívós továbbélésére.

CSIZMADIA TÁRSULAT pecsétnyomója. A kör alakú, sárgarézből készült pecsétmező átmérője 29 mm, a nyéllel mért magassága 62,5 mm. A pecsé rajzot hordozó részt esztergálták, majd kialakították a nyolcszögű, enyhén szélesedő nyelet, amely hangsúlyozott nodusszal csatlakozik az alsó részhez. A nyél nyolcszögét úgy alakították ki, hogy egy négyzet sarkait levágták, így négy hosszabb oldal zár közre négy rövidebb oldalt. A piramisszerű végződés a használat közben rámért ütésektől ellaposodott. A nyélen lyukat fúrtak a függesztő zsinór átfűzésére. Kurzívval írt felirata: *Csizmadia Társulat A.S. 1867.* A kiegyezés évében készült pecsétnyomó vagy AS monogramú mesteré volt, vagy a társulat használta, ez esetben az atyamesteré a monogram.

[24] Uo.

[25] A Lipót-diploma (1690) 50 000 tallérban állapítja meg Erdély évi adóját.

[26] Újsághirdetés: „KLASSOHN A. metsző Pestről, Néhány napot Kolozsvártt mulatván, magas nyomatú pecsétnyomók, látogatójegyek, címerek kiállítása iránti megrendeléseket készséggel elfogad, és a legrövidebb idő alatt és jutányosan teljesít. Szállása a Biasini vendéglőben", *Korunk*, 1866. december 30.

[27] Az ismertetett pecsétnyomókat tisztította és konzerválta Nagy István, a Csíki Székely Múzeumban. Ezúton is köszönöm!

[28] *Rendszabályok a Székely Udvarhely városi Asztalos Társulat Részére*. (CsÁL, Fond 249, 965.)

[29] CsÁL, Fond 249, Alapszabályok *a Székely-Udvarhely városi Czipész Társulat Számára. 1865. október*, 1976–1977.

[30] Uo., 1995.

[31] *Az Odorheu-i Cipész Ipartársulat Alapszabályai*, Székelyudvarhely, 1925. [Nyomtatvány.]

[32] CsÁL, Fond 249, 961.

FAZAKAS CÉH pecsétnyomója nem maradt fenn, de az 1572-ben privilégiumlevelet szerző régi és tekintélyes céhnek biztosan volt pecsétnyomója. A fontosabb iratokat, a vándorleveleket a céh pecsétjével kellett hitelesíteni. „Ezt mű ns cenak akarattiabol rendeltük és végeztök pecsetünkkel megh is erositettük" – írják az 1637. március 4-én keltezett szabályzat[33] záradékaként a becsületes fazakas mesterek. A záradék alatt két elmosódott papírfelzetes pecsét látható. 1745. november 4-én a céh új szabályzatot[34] készített: „Mely dolog egész Czéhunknak végezése szerint így menvén véghez, pecsétünkkel és subscripcionkal megerősítettünk" – a bejegyzés is igazolja, hogy a céhnek mindenkor volt pecsétnyomója. 1808. április 6-án 23 fazakas mester megegyezett egy 1000 magyar Ft-os adósság visszaadásáról, melyet az aláírók saját vagyonukkal garantáltak. A fontos okiratot[35] a céh papírfelzetes pecsétjével erősítették meg. Az elmosódott pecsétrajzon csak egy bokály (?) azonosítható.

Az 1860-ban életbe léptetett iparrend alapján 1865-ben írásba rögzített új rendtartás[36] 78. §-a kötelező módon megemlíti a testület pecsétjét: „Társulati pecsét. Társulatunk jövőre is következő köriratú régi pecsétjét kívánja használni – Udvarhelyi fazakas czéh pecsétje".

FÉSŰS CÉH pecsétnyomóját sem ismerjük. Az 1865 augusztusában lejegyzett Rend-Szabályok A Székely Udvarhely városi fésűs czéhnek[37] 78. §-a szerint: „Czéhpecsét. A céh ily felirattal bír: Székely Udvarhely 1814". Látható piros viasz lenyomata is. Köriratából csak az 1814 évszám olvasható. Koszorúban két különböző fésű látható a pecsétmezőben.

KALAPOS CÉH pecsétnyomója. A kör alakú pecsétkorong átmérője 37 mm, az egy darabból készült nyelével teljes magassága 69,5 mm. Külalakra teljesen megegyezik a csizmadia társulat 1867-ben készült, valamivel kisebb méretű pecsétnyomójával, csak a nyél végéről a kis piramishoz hasonló rész hiányzik. Vége ellapult a rámért ütésektől. A pecsétmezőt a peremével párhuzamosan bemélyített kör zárja le. A pecsétmezőben két ágaskodó oroszlán természetes helyzetben lévő magas cilindert tart. Az oroszlánok két, keresztbe tett leveles ágon állnak. A kalap fölött ötágú korona lebeg. Kurzívval vésett felirata: *A.Sz.Udvarhely Kalapos Czéh Petsettye*. Bizonyosan állíthatjuk, hogy egy vésnök készítette, vagy egyazon mintára készült a Csizmadia Társulat pecsétnyomójával. A céh 1865-ben készült szabályzatának[38] 78. pontja szerint: „Társulati petsét. Társulatunknak egy következő köriratú petséteje van: Sz. Udvarhely Kalapos Czéh petséttje".

Kalapos mester pecsétnyomója. Átmérője 27 mm, magassága 61 mm. A sárgaréz pecsétnyomón gyöngykörben egy keménykalap látható, alatta *I.Sch*. monogram, ez ismétlődik a nyél végén kialakított dőlt, egymással 90°-ot bezáró, sima felületeken.

KORDOVÁNYOS CÉH. „A czéh pecsétjét ezen felírással használja: Az Sz. Udvarh Kordov-készítő P.r.n. Tim. Czéhpecsét [1]819." A pecsétnyomó nem, de viasz lenyomata fennmaradt a szabályzat utolsó lapján. Feliratát két koncentrikus kör keretezi. A külsőt virágbimbók képezik, a belső egyszerű, csavart kötél. Az így képezett kör alakú pecsétmezőben munkajelenet látható. Padra terített bőrön húsoló késsel tímár mester dolgozik.

FÉMFELDOLGOZÓ CÉH (kovács, csiszár, lakatos) pecsétnyomó vagy lenyomat mindeddig nem került elő, de a *Rend-szabályok A Sz. Udvarhely Városi egyesült Lakatos, Kovács, Kerekes, Sattler és Pléhes Ipartársulat Részére*[39] 78. §-a megemlékezik a társulat pecsétjéről: „A társulatnak egy következő köriratú pecsétje van : Sz. Udvarhelyi Lakatos". A körirat más kézzel és tintával van beírva, nem teljes, lenyomata is hiányzik.

MÉSZÁROS CÉH. Az 1630-ban megalakult céh pecsétnyomója elveszett, de ismerjük a lenyomatát. A vörös viaszban megfigyelhető ovális lenyomat függőlegesen mért átmérője 40 mm, rövidebb átmérője 35 mm. Az 1824. szeptember 22-i iraton[40] csak részben látható felirata: SIGIL[UM] :CZEHE : LANIONUM : OPP[IDI] : SZ : ... HELI : 1809 : A pecsétmezőben hosszú szarvú, magyarszürke ökörfej látható, jobb oldalán egy szúrókés, bal oldalán egy szegekkel kivert nyelű tagló vagy bárd, alatta egy kétkarú, felfüggeszthető vásári mérleg van. A pecsétnyomón lévő vésetek teljesen megegyeznek a céh 1809. április 6-án kiállított szabályzatán[41] lévő képpel. Ott a pergamen lap felső részén Erdély címere, két oldalán a szék és a város címere, a lap alján díszes kartusban a mészáros „címer" látható.

Természetesen nem címeradományozás történt, de az oklevél rajzolója is, és az udvarhelyi mészárosok is tudatában voltak annak, hogy az ábrázolás a mesterségük, a céh címere.

A céh 1860. március 18-án keletkezett szabályzatának[42] 77. §-a szerint: „Czéh Láda. A Czéh gyűlések és a választmányi ülésezések jegyzőkönyvei, a bezárt számadások, a Czéhok által vezetendő lajstromok, s az erre vonatkozó okiratok, a hatóságok rendeletei, a Kereskedelmi- és Ipar Kamara átiratai és minden levelezések, valamint a Czéh pecséttye, a Czéh ládájában és biztosított helyiségben tartatnak, az 1-ső főnök felügyelete alatt". A mészáros céh 1865. július 30-án készült újabb szabályzatának[43] 78. §-a szerint a céhpecsét körirata „Sigil : Czehe Lanionum oppidi Sz. Udvarhelyi 1809". Ezzel ellentétben az iraton lévő lenyomat egészen más pecsétnyomóra vall. Körirata: „A. Sz. Udvarhelyi … Mészáros Czéh Pecsétje". A pecsétmezőben mészáros címer, két, keresztbe tett bárd fölött ökörfej látható, felette lebegő ötágú koronával. A fej két oldalán megosztva az 1848-as évszám.

SZABÓ CÉH pecsétnyomója. Anyaga vörös- és sárgaréz, ólom. A kerek pecsét átmérője 41 mm, magassága 22 mm. Nyél nélküli. Pecsétrajzát vörösréz lemezbe vésték, amelyet egy sárgaréz hengerhez forrasztottak. Az így keletkezett üreget ólommal töltötték ki. Az ólom hátlapon ütésnyomok vannak, a sárgaréz köpeny az ütésektől megrepedt. A gondos, jó minőségű véset címerszerű elrendezésben egy talapzaton álló, félig nyitott szabóollót ábrázol, élei között egy tűvel vagy árral. Az ollófülek kígyó alakúak és nyitottak, a 18. századig használt középkori formára készültek. Az ollót két stilizált oroszlán tartja, fölötte ötágú, nyitott korona lebeg. Két pontkör között körkörösen elhelyezett latin felirata: SIGIL[L]UM . SARTORUM . IN . SEDE . SICULI[CALIS] . OPPIDO . UDVARHELI . 1803 . A szavakat pontok választják el. Az évszám a pecsétnyomó készítésének idejét jelzi.

A szabó céh 1860-ban készült szabályzatának[44] –*Alapszabály. A Sz- Udvarhely Városábani Szabó Társaság számára* – 78. pontjában emlékeznek meg a pecsétnyomóról: „Céh pecsét. A czéhnak egy petsétye van ezen körirattal »Sigillum Sartorum in sede siculi opido Udvarhely 1803«".

A szabó céh – az egyik legerősebb székelyudvarhelyi céh – természetesen 1803 előtt is használt pecsétnyomót a fontosabb okiratok hitelesítésére. 1794. május 15-én a viták elkerülése

[33] Uo., 37.
[34] Uo., 159, *A fazakas céh Protocolluma*.
[35] Uo., 122.
[36] Uo., 969, *A fazakas Ipartársulat Szabályzata*.
[37] Uo., 966.
[38] Uo., 967.
[39] Uo., 957.
[40] Uo., 2000.
[41] Uo., 1998.
[42] Uo., 956.
[43] Uo., 971.
[44] Uo., 960.

végett elhatározták, hogy „modo in posterum" a pecsételés díja a „Becsületes, Nemes Czéhé legyen".[45]

Egy **korábbi pecsét** lenyomatát egy szabályzaton[46] találtuk meg, mely Mária Terézia által kiadott minta alapján készült.[47] Az első hat pont a legények céhbe fogadásának feltételeit szabályozza, a hetedik pont a szabómunkák árjegyzéke. A papírfelzetes lenyomat átmérője 22 mm. A pecsétkép egy kerek talpú pajzsra helyezett, felfele néző szabóolló, amely az egész teret kitölti. A nyitott olló élei között egy többágú csillag van, ugyanilyen csillag látható az ollótól balra. Kiolvasható felirattöredéke kiegészítve: SIGILLUM CEH SARTORUM lehetett. A lenyomatot két koncentrikus kör közé vésett babérkoszorú zárja le.

SZÍJGYÁRTÓ CÉH. Egy vasból készült pecsétnyomója maradt fenn. A kör alakú pecsét átmérője 29 mm, az egy darabból készült tárgy magassága 79 mm. A pecsétmezőben a szíjgyártó céhek jellegzetes szimbóluma, a fejhám kantárral van vésve. Ezt jobb oldalon ágaskodó oroszlán tartja, mindkét első lábával. A pecsét peremén két koncentrikus kör között helyezkedik el a körbefutó, magyar nyelvű felirat: UDVARH[ELY] * VAR[OS] * SZIGYARTO * CZEH[E] : 1719 * A szavakat többágú csillagok választják el. A nyolcszögű nyél egy körbefutó kiemelkedésből indul, majd oszlopot utánzó formában folytatódik. Fele magasságban az elszűkülő nyelet két körbefutó kiemelkedés díszíti. Ugyanez ismétlődik a nyél végén, melyen ütésnyomok figyelhetők meg.

A második **szíjgyártó pecsétnyomó mesterpecsét** Szakáts Gyula adománya. A pecsétmező központi részén egy hasonló, de sokkal ügyetlenebbül vésett fejhám van elhelyezve. Tőle jobbra .S.W. monogram, balra 1779-es évszám látható. A hám vésetét rézzel korrigálták. A pecsét peremén stilizált koszorú van elhelyezve. Négyszögletű nyelével együtt 88 mm hosszú. Három, egy pontból kiinduló, hidegvágóval bemélyített rovat figyelmezteti a használót a pecsétrajz álló helyzetére.

SZŰCS CÉH. Évszám nélküli sárgaréz pecsétnyomója maradt fenn. Az egy darab fémből esztergált, kör alakú pecsétnyomó átmérője 33 mm, magassága 64 mm. Két koncentrikus kör alakú bemélyedés között helyezkedik el felirata: „SIG[ILLUM] :CHE[AE] PELLI[FICUM] .VDVARHELYIENSIVM". A felirat kezdete és vége között egy hatágú csillag az elválasztó jel. A kör alakú pecsétmezőben egy jellegzetes szűcs szerszám, a kaszapad látható, fölötte egy lebegő bundasapka (kucsma) formával. A felirat, a jelképek formája és vésete ügyetlen, gyakorlatlan mester munkája. A díszes nyél végén erőteljes ütésnyomok figyelhetők meg, berepedezett, és egy darabkája letörött. Egy furat van a nyél középmagasságában.

TÍMÁR CÉH pecsétnyomója. A sárgaréz, kerek tipárium átmérője 35 mm. A pecsételő korong és nyele egyetlen darabból készült. A 9 mm-es kerek rész fölött nyolcszögű, vége felé enyhén vékonyodó nyélbe megy át. Teljes hossza 88 mm. Felső végén ütésnyomokat figyelhetünk meg. A pecsétmezőben a tímárok jellegzetes munkaeszközeit láthatjuk címerszerű elrendezésben. Ovális alapon abroncsozott cserzőkád, fölötte két hosszú húsoló kést tart keresztbe téve két ágaskodó oroszlán, ezek egyik-egyik mancsukat védelmezően a kádon tartják. A kések felett ötágú, nyitott korona lebeg.

A pecsétmezőt kívül gyöngyökből és bimbókból képezett, teljesen körbefutó koszorú zárja le. Ezen belül van a felirat: A' SZ[ÉKELY].UDVARHELYI P[RIVILEGIZÁLT].TIMÁR CZÉH . PETSÉT . 1584 + Az utolsó két betű kisebb méretű, a céhalapítás dátuma után egyenlő szárú kereszt látható. Ez az egyetlen fennmaradt céhpecsét, melynek a készítője nevét ismerjük a pecsétkorong oldalán körbefutó vésetből: J ** SZAKÁTS FEC[IT] * 1825 * Sőt, a megrendelők nevei is a pecsétnyomó nyelére vannak vésve: SZELES PÁL CZÉH M[MESTER] ** és SZABÓ ISTV[ÁN] ATYA M[ESTER] ** ben. A pecsétkorongon és a nyél kezdetén sokszögű csillag jelzi a pecsétkép felső részét.

A céh javai között Ágota János céhmesterségében, 1735-ban volt „az N[emes] Chének Pecsétye, s egy veres színű csont Kalamáris"-a.[48] 1755-ben id. Ágota János céhmester „csináltatott az ns Chenak egy új ládát, mely is constalt 24 sustakba".[49] A leírtnál korábban is használt pecsétet a céh, de ez vagy elveszett, vagy a használatban elkopott, ezért helyettesíthették 1825-ben. A tímár céh protokollumában 1825. szeptember 2-án bejegyezték: [1825] „2da Septembri az nemes Chének Csináltattam egy pecsétt nyomott, mivel az nemes Ché is rég törekedvén aránta és nagyonis szükölködött azon petsétt nyomon készittetett az régi dátumánál fogva 1585 öttöl kezdve, az mely petsétt nyomoért fizettem 15.20 az mely petsetett készittette T. Szakáts Josef Úr."[50] Elírás lehet az évszám, mert a pecsényomóra 1584 van vésve, a céhalapítás éve, és ez lehetett a régebbi pecséten is. A pecsétnyomó használatát tanúsítja a céh jegyzőkönyvének 1830. május 21-i bejegyzése: „Ismég két rend Spanyol viaszszat vettem petsételni – 48 Krajcár."[51] 1865-ben, mikor elkészült a céhnek az újabb jogszabályok előírásaival összhangba hozott szabályzata[52], a 78. pontja is ugyanarról a pecsétről ír: „Czéhpecsétje. A céhnek következő köriratú pecsétje van: 'Sz. Udvarhelyi P. Tímár Czéh pecsétje 1584".

A céhek bomlásának korszakában, de még az 1872. VIII. tc. előtt céhnek, ipartársulatnak vagy társaságnak nevezett iparos szervezetek jöttek létre Baróton, Csíkszeredában, Gyergyószentmiklóson és Székelykeresztúron is.

BARÓT

CSIZMADIA CÉH VAGY TÁRSASÁG. 1853-ban készült pecsétnyomóján egy oldalt varrott férfi csizmát vésett az ismeretlen helyi (?) mester, körülötte dupla körben felirat van: BAROTHI CSIZMADIA TÁRSASÁG 1853. A régi pecsétnyomók mintájára készült, nyelén fúrt lyukkal, amelybe zsinórt lehetett fűzni. Átmérője 30 mm.[53]

Ugyanitt 15 év elteltével új pecsétnyomót készíttettek a csizmadiák. Felirata: A BAROTHI CSIZMADIA CÉH 1868. A feliratot kétfelől leveles ágak fogják közre. Központi helyen jobbra forduló cipő és balra forduló sarkantyús csizma, valamint egy jellegzetes szerszám, a bicskia van vésve. Átmérője 35 mm.[54] Érdekessége, hogy céhnek nevezik a társulási formájukat a baróti csizmadia mesterek, miután már használták a társaság megnevezést.[55]

[45] Uo., 940.
[46] Uo., 622.
[47] „Sub tutella ab Anno 1741 Fecimus articulos".
[48] CsÁL, Fond 249, 1910.
[49] Uo., 1961.
[50] Uo., 1962, 47r.
[51] Uo., 1963.
[52] Uo., 970.
[53] Erdővidék Múzeuma (Barót), ltsz. IX. 2. (új ltsz. T 203.1.)
[54] Uo., ltsz. IX. 3.
[55] Az *Ideiglenes utasítás a kereskedés- és iparviszonyok szabályzására Erdély koronaországban* (Kolozsvártt, 1852) még céhekről ír: „A céhek rendszerint kiváltságolt egyesülései egy és ugyanazon ipar űzésére jogosított és képesített több iparos társaknak, mestereknek" – határozza meg a 112. §. Megengedi a céhek működését, de megtiltja újak létrehozását. Az 1859. december 20-i „Az új iparrend" császári nyílt parancs már „társulat" néven nevezi az egy vagy szomszéd községekbeli, egyenlő vagy rokon iparokat űző iparosok egyesületeit.

GYERGYÓSZENTMIKLÓS

CSIZMADIA CÉH. Az elnevezés a hagyományos formákhoz, elnevezésekhez való ragaszkodást jelzi. A pecsétvéső munkában járatlan mester készíthette a céh évszám nélküli réz pecsétnyomóját. Felirata: GYERGYO SZT MIKLOSI CSIZMADIA CZE * Ráncos, oldalt varrt magyar csizma, mustra és bőrvágó kés vésetét láthatjuk. A céh második pecsétnyomójának felirata: GYERGYOSZENTMIKLOSI CSIZMADIA CZEH * TÖRVÉNYES PECSETJE 1868. Átmérője 28 mm.[56]

SZÉKELYKERESZTÚR

A MESTEREK II. IPARTÁRSULATA. Pecsétjüket a helyi Molnár István Múzeum őrzi.[57] Mindkettő 1860-ban készült, ugyanazon mintára. A mester gyenge munkáinak kurzívval írt közös felirata: *Sz.Kereszturi Ipartársulat.1860.* A településen 1860-ban két ipartársulat alakult: a *„Sz. Keresztúri Iső ipartársulat"* a szabó, csizmadia, suszter, tímár, szűcs, takács, mészáros és szappanos iparosokat egyesítette, a *„Sz. Keresztúri II^{ik} ipartársulat"* az asztalos, kerekes, ács, kovács, lakatos, gépész, kőműves, fazekas, nyerges és könyvkötő mesterek szervezete volt. Utóbbinak az első, 37 mm átmérőjű sárgaréz pecsétnyomójára asztalos szerszámok vannak vésve, gyalu, vinkli (derékszögű vonalzó) és cirkalom (körző). A szerszámok felett a székely címerből ismert hold- és naparc látható. A második, hasonló pecsétnyomójukon keresztbe tett fogó és kalapács két oldalán nyolcküllős kerék és lópatkó van elhelyezve. A társaság szabályzatának[58] 77. §-a ezt írja „A társaság egy pecsétet tart ezen felirattal: *„Székely Keresztúri II ik ipartársulat 1860"*. A pecsétnyomó felirata eltér a szabályzatban leírttól. A két pecsétet csak a rájuk vésett szerszámok különböztetik meg.

3. táblázat Herealdikai elemek a három céhes város céhpecsétein

CÉHPECSÉT	MAROS-VÁSÁRHELY	SZÉKELY-UDVARHELY	KÉZDI-VÁSÁRHELY
ÁCS	körző, szögellő		
ASZTALOS	körző, vonalzó, asztal, **korona** szögellő, véső, kés, gyalu	gyalu, vinkli, körző	gyalu, vinkli, körző, **kiterjesztett szárnyú sas**
BORBÉLY	borbélyolló ollótok		
CIPÉSZ		cipő	
CSIZMADIÁK	magyar csizma, bunkó, bicskia	csizma, mustra, bicskia, **pajzs**	
	ua.		
	ua.		
FAZAKAS		bokály,	
FÉSŰS	hajfésülés	fésű	
GOMBKÖTŐ	**pajzs**, gomb, paszomány		
KALAPOS		kalap, **oroszlán, korona**	
KERÉKGYÁRTÓ	kerék, pajzs, korona, kereszt, kerék, bárd		
KORDOVÁNOS		pad, húsoló kés, munkajelenet	
KŐMŰVES	szerszámok		
KOVÁCS	ráspoly, patkószeg, lópatkó, körömvágó, kalapács, fúró, **oroszlán**		
LAKATOS	lakat, **férfikar kalapáccsal**, **pajzs, korona**		
MÉSZÁROS	kés és bárd	ökörfej, tagló, kés, vásári mérleg	ökörfej, **oroszlán, korona**
ÖTVÖS	városfal kapuval és három toronnyal, üllőn dolgozó lakatos		
NÉMET CIPÉSZEK, SUSZTEREK	**pajzs, korona, griff**		
SZABÓ	két olló, **pajzs**	szabóolló, tű, **oroszlán, pajzs**	olló, tű, **korona, oroszlán**
SZÍJGYÁRTÓ	ár, körző, gyalu, **pajzs**	kantár, **oroszlán**,	
SZŰCS	pajzs, bundabőr állatbőr, **korona, oroszlán**	kaszapad, sapkaforma,	

[56] Tarisznyás Márton Múzeum (Gyergyószentmiklós), ltsz. 163.
[57] SÁNDOR-ZSIGMOND Ibolya 2004.
[58] Uo., 102, 157.

CÉHPECSÉT	MAROS-VÁSÁRHELY	SZÉKELY-UDVARHELY	KÉZDI-VÁSÁRHELY
TÍMÁR	cserzőkád, kések, **korona, oroszlán**	cserzőkád, húsoló kés, **oroszlán, korona**	húsoló kés, cserző kád, kos (állat), **oroszlán, korona; pajzs, oroszlán, pajzs, oroszlán**
ÜSTGYÁRTÓ			pálinkafőző üst, **sas**
VARGA	bicskia, vargakés,	csizma, **oroszlán, korona**	
	pajzs 5 korona 5 oroszlán 3 griff 1 behajtott kar 1	**pajzs 2 korona 3 oroszlán 5**	**pajzs 3 korona 3 oroszlán 5 sas 2**

A fenti táblázatban összesítve vannak a három céhes város céhpecsétjein előforduló heraldikai elemek. A címerekben kötelező pajzs tíz esetben fordul elő, de a pecsétnyomó felületét úgy is felfoghatjuk, mint egy kerek pajzsot. A címerképek szerepét a kézműves mesterségek jellegzetes szerszámai töltik be. A pajzsra vagy a sisakra helyezett korona a céhcímerek esetében a címerképek felett lebeg, vagy oroszlánok tartják. Egy esetben griff, két esetben kiterjesztett szárnyú sas látható. Egy esetben találkozhatunk a székely (magyar) heraldikában oly kedvelt behajlított karral.

„A múzeumba került néhány pecsétnyomó nem elegendő ahhoz, hogy általános megállapításokat tehessünk”[59] – írta Incze László, az Erdélyben egyetlen céhmúzeum megteremtője, de megállapítja, hogy a céhemlékek nagyobb területeken is hasonlóságot mutatnak. A székelyföldi összehasonlító kutatásba – kiadásuk után – be kell vonni a napjainkra fennmaradt címeres emlékek (céhpecsétnyomók, behívótáblák, zászlók, ládák, levéltári iratok) összességét, mindazt, amit a múzeumok és levéltárak őriznek.

A kolozsvári Bunta Magda véleménye szerint: „A bemutatott pecsétek [a kolozsvári Történeti Múzeumban őrzött pecsétnyomók] nagyobb részén, az ábrázolt dolgok pajzson jelennek meg, olyan heraldikai elemek kíséretében, amelyek a nemesi címerek jellegzetességei. Ilyen minőségükben a pecsétek a heraldika egy érdekes, alig ismert fejezetét alkotják. Mindezek ellenére ezeket az ábrázolásokat nem tekinthetjük címereknek – a céheknek nem volt címerbirtoklási joguk – ezek a nemesi címerek hatására keletkeztek”[60]. A tiszteletre méltó szerző véleménye szerint a céhek nem rendelkezhettek címerekkel, a pecsétek, behívótáblák ábrázolásai sem címerek. A kérdés eldöntésekor több szempontot is figyelembe kell venni. A magyar közjogban nem volt olyan jogszabály, amely tiltotta volna címerek felvételét bárki számára, mint ahogy nem volt a nemesség ismérve vagy bizonysága sem: „hogy a fejedelem még címert is adjon valakinek, az nem szükség a nemességre, hanem csak ékesség a nemességnek” – állapította meg a *Tripartitum*ban Verbőczi István[61].

Az élő heraldika korában, a 13–14. században festették a flandriai Gentben azt a falfestményt, melyre a várost védő céhtagok pajzsain és hadizászlóin mesterségük jelvénye volt festve. Máshol is találkozhatunk céhjelvényes hadizászlókkal. Tehát a céhjelvények katonai funkciót is betöltöttek a városfalakat védő céheknél. A „kulcsos” városokban, a szász városokban és vártemplomokban a céhek békében fenntartói, háborúban védői voltak egy-egy falszakasznak, toronynak. A pozsonyi szűrszabók 1658-ban kiadott magyar nyelvű kiváltságlevelének[62] 10. artikulusában áll: „Olló légyen czímeretek”. Debreceni tímárok bizonyságlevélül szolgáló nyomtatott űrlapján[63] szerepel „A Debreceni Tímár Czéh Címere”. Kolozsvár szabad királyi város tanácsának egy 1635. évi határozata szerint: az inasok szabaduló levelén legyen rajta a két céhmester aláírása és „olylyan pecziettyekis legyen egesz Czehul az melyben Czismasiakhoz illendeo Czimer legyen.” 1692-ben említenek egy céhpoharat, melylyen az Ceh Cimereis ra van meczue.”[64] Tehát a kolozsvári tanács számára 1635-ben egyértelmű volt, hogy a céhpecséten lévő ábrázolás címer lehet. A német államokban a céhek számára kiállított címeradomány nem vált általános gyakorlattá, de nem is volt példátlan. A Habsburg-birodalomból: V. Utószülött László cseh király 1473-ban, I. Ferdinánd 1535-ben, II. Miksa 1563-ban, II. Rudolf 1579-ben, 1579-ben, 1583-ban, 1604-ben és 1607-ben, Mátyás 1614-ben, I. Lipót 1664-ben, Tiroli Ferdinánd 1649-ben, Mária Terézia 1752-ben állíttatott ki címer adománylevelet céheknek.[65] III. Ferdinánd király (1637–1657) címeres privilégiumlevelet adott a magyarországi

[59] INCZE László 1975, 116.
[60] BUNTA, Magdalena 1966.
[61] *Tripartitum*, Pars I. Tit. 6. Vö. VERBŐCZI István 1745, 14.
[62] NAGYBÁKAY Péter 1995, 7.
[63] Uo.
[64] *EMSzT,* I, 1186.
[65] GALL, Franz 1996, 254–255.

posztónyíróknak.[66] Prágában a szűcs (1486), varga (1482, 1629), fazekas (1488, 1562), vászonfestő-mángorló (1562) céhek kaptak címeres kiváltságlevelet.

Erdélyben „a marosvásárhelyi ötvösök kiváltságlevelében[67] I. Rákóczi György fejedelem külön artikulusban határozza meg 1632-ben a céh pecsétjét: „A czéhnek pedig pecsétin ilyen czimer lészen". A címeradományozó Habsburg császár, esetünkben egyben Erdély nagyfejedelme a 18. században is nemcsak tolerálta, de el is fogadta a céhcímerek használatát. Ennek bizonysága a székelyudvarhelyi mészáros céhnek 1809. április 6-án, a kolozsvári Gubernium által kiadott artikulusai,[68] melynek pergamenre írt díszes címlapjára négy címert rajzoltak: felül az Erdélyi Nagyfejedelemség címerét, bal és jobb oldalt Udvarhelyszék és Székelyudvarhely város címerét, középen alól egy mészáros címert. Kék alapú barokk pajzson szembenéző arany ökörfej jobb oldalán hegyes kés, bal oldalán tagló vagy fejsze, alatta felakasztható, két tányéros piaci mérleg van. A szép ábra nem véletlenül került a címlapra, mert még ugyanabban az évben pecsétnyomó is készült, amely hűen reprodukálta a leírt rajzot. Hasonló a sepsiszentgyörgyi „egybe alkotandó magyar szabó céh" számára 1836-ban kiadott könyv alakú *Directive régulák* címlapja.[69] A pergamenre tussal rajzolt, gazdagon díszített lap felső harmadában az aranygyapjas rend láncával díszítve a nagyfejedelemség címere látható. Alsó harmadában szőlő- és tölgylevél koszorúban, vízszintes vonalakkal jelzett kék alapon nyitott szabóolló, élei közt arany nyelű ár van elhelyezve.

Erdélyben a céhek állandó jelzője volt a „nemes" lényegjelző, míg nyugaton a „becsületes", „tiszteletreméltó", „érdemes" jelzőket használták. „A polgári elemű helyhatóságokon és a céheken kívül azonban már az *egyes* polgárok is elég korán használtak címeres jelvényeket. A 14. század jogtudósai által felállított jogszabályzat szerint, akik nem éppen -a polgári osztály legalsóbb rétegeihez tartoztak, utódaikra átruházható címereket viselhettek, amennyiben e címerek mások jogsérelmét nem vonták maguk után. Így Németországban az úgynevezett altbürgerek és az olasz városok polgári patrícius családai rég időtől fogva állandó címerekkel dicsekedtek".[70] A céhek tárgyi hagyatékában látható, hagyományosan több évszázadon keresztül szinte változatlanul használt ábrázolások „sokszor szigorú heraldikai értelemben is címereknek tekinthetők".[71]

Zepeczaner Jenő – Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely, Kossuth Lajos u. 29., RO-535600; czeppecz@gmail.com

Levéltári források

României Országos Levéltár Hargita Megyei Hivatala, Csíkszereda / Arhivele Naționale ale României Serviciul Județul Harghita, Miercurea-Ciuc (Csíkszeredai állami levéltár, CsÁL)
– Fond 249: *A Székelyudvarhelyi Múzeum Gyűjteménye*
României Országos Levéltár Kovászna Megyei Irodája, Sepsiszentgyörgy / Arhivele Naționale ale României Biroul Județul Covasna, Sfântu Gheorghe (Sepsiszentgyörgyi állami levéltár, SÁL)
– Fond 17: A sepsiszentgyörgyi szabó céh iratai (1836–1873)

Irodalom

EMSzT, I = *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár*, I. (gyűjt. és szerk. Szabó T. Attila), Bukarest, 1975.
LH = *Lexikon der Heraldik*, Leipzig, 1984.
SzOkl, VI = *Székely Oklevéltár*, VI (közzét. Szádeczky Lajos), Kolozsvár, 1897.
SzOkl Ús, I = *Székely Oklevéltár Új sorozat*, I (közzét. Demény Lajos és Pataki József), Bukarest, 1983.
UhszPv 1820 = *Udvarhelyszék parasztvallomásai 1820-ból* (*Források Erdély történetéhez*, I.; sajtó alá rend. és kiadja Takács Péter), Debrecen, 2001.

*

ANTON, Ecaterina
1999 Statutul breslei lăcătușilor și săbierilor din Odorheiul-Secuiesc (5 mai 1613), *Hrisovul*, 1999/4–5, 187–198.
BARABÁS Endre
1904 *Udvarhely vármegye közgazdasági leírása*, Budapest.
BARABÁS Samu
1887 A székelyudvarhelyi szűcs-, szabó- és kovács céh rendszabályai, *Történelmi Tár* 1887, 396–404.
BÁRCZAY Oszkár
1897 *A heraldika kézikönyve*, Budapest.

[66] BERTÉNYI Iván 1998, 106.
[67] NAGYBÁKAY Péter 1995, 11.
[68] CsÁL, Fond 249, 1998.
[69] SÁL, Fond 17, 1.
[70] NYÁRY Albert 1886, 82.
[71] NAGYBÁKAY Péter 1967, 171.

BENKŐ Elek – DEMETER István- SZÉKELY Attila
1997 *Középkori mezőváros a Székelyföldön* (*Erdélyi Tudományos Füzetek*, 223.), Kolozsvár.
BERTÉNYI Iván
1998 *Új magyar címertan* [Budapest].
BOAR, Liviu – ZEPECZANER, Eugen
1984 Colecţia de documente a Muzeului din Odorheiu Secuiesc, *Revista Arhivelor*, XLVI, 382–333.
BÓNIS Johanna
1997 A marosvásárhelyi céhekről, in: *A Maros megyei magyarság történetéből* (szerk. Pál-Antal Sándor – Szabó Miklós), Marosvásárhely, 57–76.
1998 A marosvásárhelyi céhek tárgyi emlékei. *Marosvásárhely történetéből*. szerk. Pál-Antal Sándor – Szabó Miklós. Mv..
2001 A marosvásárhelyi csizmadiacéh emlékei, in: *A Maros megyei magyarság történetéből* (szerk. Pál-Antal Sándor – Szabó Miklós), Marosvásárhely, 51–74.
BUNTA, Magdalena
1966 Sigilii de breaslă în colecţia Muzeului de Istorie Cluj, *Acta Musei Napocensis*, III, 213–228.
BUNTA Magdolna
1970 Középkori céhpecsétek, *Folia Archaeologica*, XXI, 147–155.
ÉRI István – NAGY Lajos – NAGYBÁKAY Péter
1975 *A magyarországi céhes kézműipar forrásanyagának katasztere* (szerk. Éri István, Nagy Lajos, Nagybákay Péter), I–II, Budapest.
FODOR, Ladislau
1956 Despre problema descompunerii breslelor din Odorheiu Secuiesc în prima jumătate a secolului al XIX-lea, *Studii. Revista de Istorie*, 1956/1, 125–138.
FODOR László
1974 Adatok a székelyudvarhelyi céhek bomlásának kérdéséhez, *A Székelykeresztúri Múzeum 25 éves évfordulója ünnepi tudományos ülésszakán elhangzott tanulmányok és közlemények 1971 októberében*, Csíkszereda, 183–190.
GALL, Franz
1996 *Österreichische Wappenkunde. Handbuch der Wappenwissenschaft*, Wien–Köln–Weimar.
HUSZKA József
1895 *A székely ház*, Budapest
IMREH István
1983 Önigazgatás és a céhes élet, *Korunk*, 1983/5, 374–377.
INCZE László
1975 Céhpecsétek és céhbehívótáblák a Kézdivásárhelyi Múzeum gyűjteményében, *Aluta*, VI–VII (1974–1975), 113–141.
JAKAB Elek – SZÁDECZKY Lajos
1901 *Udvarhely vármegye története a legrégibb időtől 1849-ig*, Budapest, 275–276, 289–290, 303–304, 318–319, 326–328, 353–354.
KOZMA Ferenc
1879 *A Székelyföld közgazdasági és közmívelődési állapota*, Budapest.
KOVÁCH Géza és BINDER Pál
1981 *A céhes élet Erdélyben* (vál., bev. és jegyz. Kovách Géza és Binder Pál), Bukarest.
KŐVÁRY László
1847 *Erdélyország statistikája*, Kolozsvár.
LAKATOS István
1990 *Székelyudvarhely legrégibb leírása* (Múzeumi Füzetek 1.), Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely.
M.-KISS Hédy
2008 *A Kézdivásárhelyi Céhtörténeti Múzeum zászlógyűjteménye*, Sepsiszentgyörgy.
NAGYBÁKAY Péter
1967 Munkaeszközábrázolások magyarországi céhjelvényeken, *Technikatörténeti Szemle*, IV/1–2 (1965–1967), 171–188.
1995 *A magyarországi céhes kézművesipar jelvényei*. Budapest.
NYÁRY Albert
1886 *A heraldika vezérfonala*, Budapest.
OLSVAINÉ TAMÁS Margit
é. n. *Contribuţii la istoricul breslelor din Odorhei, începînd din secolul al XV-lea pînă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea* (kézirat).
1989 A székelyudvarhelyi céhek kereskedelmi kapcsolatai, *Honismeret*, 1989/5, 22–26.
1997 A céhek vallási funkciója Székelyudvarhelyen, *Művelődés*, 1997/9, 38–40.
1998 Adalékok a székelyudvarhelyi tímár- és cserzővarga céh kiváltságleveleihez, *Néprajzi Látóhatár*, 1998/1–2, 96–101.
1998a A céhek vallási funkciója Székelyudvarhelyen, *Honismeret*, 1998/1, 49–54.
PÁL-ANTAL Sándor
2003 A marosvásárhelyi céhek pecsétjei, *Emlékkönyv Kiss András születésének nyolcvanadik évfordulójára*, Kolozsvár, 433–454.
2004 *Marosszéki intézmények és pecsétjeik a XVI. századtól 1867-ig*, Marosvásárhely, 212–215, 275–281, LXXV–LXXX. tábla.
RÁJK József
1930 *Nemes Udvarhelyszék Nemes Udvarhely városban levő Nemes és Kiváltságos Kézműves Céhek alakulási története*, Odorhei.
SÁNDOR-ZSIGMOND Ibolya
2004 *„Mesében éltem". A székelykeresztúri iparosság története* [Székelykeresztúr].

SZÁDECZKY Lajos
1913 *Iparfejlődés és a czéhek története Magyarországon*, I, Budapest.
SZELES János – SZÁJDEL János
1898 Székely-Udvarhely története, *Erdélyi Múzeum*, XV, 384–402, 456–465, 523–538. 578–605.
SZIGETHY Gyula Mihály
1828 Székely-Udvarhely' a' Nemes Székely Nemzet Anya-Várossának leírása, *Felső Magyar-Országi Minerva*, 1828. június, 1742–1754.
SZOMBATHY Ignác
1874 *Udvarhelyszék és Udvarhely város rövid leírása földrajzi, statisztikai és történelmi tekintetben,* Székely-Udvarhelytt.
SZŐCSNÉ GAZDA Enikő
2007 Adalékok a székelyudvarhelyi fazekasság történetéhez és egy terméktípusának azonosításához, *Acta Siculica 2007*, 633–651.
2008 „A betsületes nemes udvarhelyi fazakasok", *Örökségünk*, 2008/1, 6–7.
2008 A székelyudvarhelyi fazekasság a céh- és ipartársulati jegyzőkönyvek tükrében, *Acta Siculica 2008*, 497–508.
TAKÁTS Rózsa
2011 *A céhes kézműipar forrásai a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban*, I, *Pecsétnyomók* (http://teroses.uw.hu/cehes_pecsetnyomok.htm; 2011. augusztus 31.).
VARGA Árpád
1991 Íráshasználat a székelyudvarhelyi tímár céhben, *Erdélyi Múzeum*, 1991/1–4, 51–75.
1994 Céhes bőripar Székelyudvarhelyen, *Erdélyi Múzeum*, 1994/1–2, 15–24.
VERBŐCZI István
1745 *Decretum latino-hungaricum... Magyar, és Erdély országnak törvény könyve... 1514...*, Csíksomlyó.
ZEPECZANER Jenő
1991 Székelyudvarhelyi céhpecsétek, *Székelység*, 1990/3, 9.
2010 Székelyudvarhelyi céhbehívótáblák, *A Csíki Székely Múzeum Évkönyve*, 2010, Csíkszereda, 365–374.
2010 Udvarhelyi mesterasztal, *Areopolisz 2010*, 7–20.

Sigilii de bresle din Țara Secuiască

(Rezumat)

Lucrarea prezintă pe scurt apariția și repartiția după meserii și cea teritorială a breslelor din Țara Secuiască (între 1487 și 1863), respectiv ștampile, sigilii și peceți de breasă din principalele centre industriale ale regiunii: Tg. Mureș, Odorheiu Secuiesc și Tg. Secuiesc, în special cele din Odorheiu Secuiesc, păstrate în Muzeul „Haáz Rezső", și care până acum nu au fost publicate. Se descriu ștampile, sigilii și peceți ale breslei sau asociației industriale de tâmplari, pantofari, cizmari, olari, pieptenari, pălărieri, cordovănari, măcelari, croitori, curelari, cojocari, tăbăcari.

Seals of the guilds from Székelyföld

(Abstract)

The paper is a short presentation of the appearance and reappearance of trades and territorial appearance of guilds in Székelyföld (between 1487 and 1863), as well as of seals, stamps, signets of the guilds from the most important industrial centres of the region: Marosvásárhely (Târgu Mureș), Székelyudvarhely (Odorheiu Secuiesc) and Kézdivásárhely (Târgu Secuiesc), especially those from Székelyudvarhely, that have been preserved in the "Haáz Rezső" Museum and have never been published till now. The paper describes the stamps, seals and signets of the guilds or industrial associations of carpenters, shoemakers, bootmakers, potters, comb makers, hatters, curriers, butchers, tailors, strap makers, furriers, tanners.

1. ábra Tímár címer egy szejkefürdői székely kapu tükrében

2. ábra

3. ábra Székelyudvarhelyi asztalos céh pecsétnyomójának lenyomata

4. ábra Székelyudvarhelyi cipész pecsét lenyomata

5. ábra Székelyudvarhelyi cipész mester pecsétnyomója

6. ábra Székelyudvarhelyi csizmadia céh pecsétnyomója

7. ábra Székelyudvarhelyi csizmadia társulat pecsétnyomója

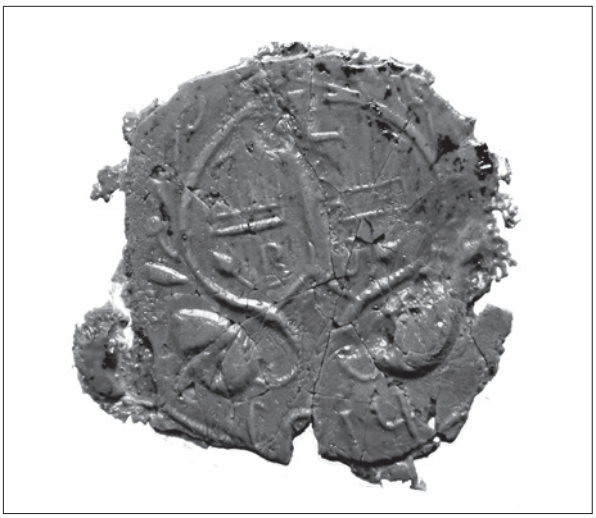

8. ábra Székelyudvarhelyi fésűs céh pecsétjének lenyomata

9. ábra Székelyudvarhelyi kalapos céh pecsétnyomója

10. ábra Székelyudvarhelyi szabó céh pecsétnyomója

11. ábra Székelyudvarhelyi szíjgyártó céh pecsétnyomója

12. ábra Székelyudvarhelyi szíjgyártó céh vagy mester pecsétnyomója.

13. ábra Székelyudvarhelyi szűcs céh pecsétnyomója.

14. ábra Székelyudvarhelyi tímár céh pecsétnyomója

15. ábra Baróti csizmadiák pecsétnyomója.

16. ábra Baróti csizmadiák pecsétnyomója

17. ábra Gyergyószentmiklósi csizmadiák pecsétnyomója

18. ábra Gyergyószentmiklósi csizmadiák pecsétnyomója

19. ábra Székelykeresztúri II. Ipartársulat pecsétnyomója

20. ábra Székelykeresztúri II. Ipartársulat pecsétnyomója

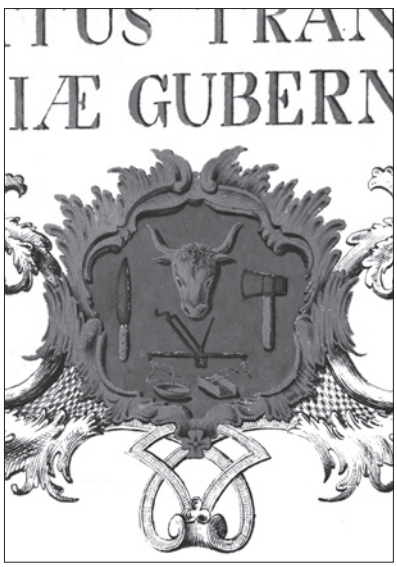

21. ábra Székelyudvarhelyi mészáros címer az 1809. évi céhszabályzaton

22. ábra Sepsiszentgyörgyi szabó címer az 1836. évi céhszabályzaton